

ALTERNATIEVE PELGRIMSPADEN

VANUIT PORTUGAL NAAR SANTIAGO DE COMPOSTELA

Een persoonlijk wandelverslag met 100 praktische tips door Marcel van Huystee in samenwerking met Geert Bakker, ANWB-contactman voor pelgrimspaden.

Maart 2005

¡yo hice el Camino de Santiago!

INHOUDSOPGAVE

- Voorwoord
- I Impressies Camino Portugués
- II Voorbereiding: heen- en terugreis
- III Overnachtingsmogelijkheden
- IV Camino's, Vias & Rotas naar Santiago
- V Routes naar het Iberisch schiereiland
- VI Route-aanduidingen langs de camino's
- VII Aankomst en verblijf in Santiago en terugkeer
- VIII Klimaat, het weer en reiskosten
- IX Slaapplaatsen, maaltijden en budget
- X Openbaar vervoer, noodhulp en bagage
- XI Voorbereidingen, ervaringen, ontmoetingen en herinneringen
- XII Nawoord
- XIII Links naar websites
- XIV Contact

"la ciudad historica Santiago de Compostela"

VOORWOORD

Voordat ik mijn eerste voetreis langs de Camino de Santiago begon, stelde ik mijzelf vele vragen en aan de hand van allerlei informatiebronnen trachtte ik me voor te bereiden op deze pelgrimstocht naar Santiago de Compostela in mei van het heilige jaar 1999. De beste, meest praktische en waardevolle informatie kreeg ik van Lenie en Giel, twee pelgrims die de camino enige keren hadden gelopen. Zij vertelden me veel, toonden foto's en lieten me hun persoonlijke dagboeken lezen. Met deze informatie en een goede fysieke conditie ben ik tenslotte met mijn rugzak op pad gegaan, gestimuleerd door onze beide kinderen en hulp voor de voorbereiding van mijn echtgenote.

Tijdens deze eerste en volgende pelgrimstochten langs de hierna besproken camino's op het Iberisch schiereiland heb ik een dagboekje met aantekeningen bijgehouden en deze bleken later nuttig te zijn om vragen te beantwoorden en praktische informatie te geven aan andere pelgrims, die plannen hadden om ook langs de camino's naar Santiago te gaan lopen.

Toen ik voor het eerst het ANWB-wandelforum raadpleegde en daarna enige kleine bijdragen stuurde, wist ik niet dat later Geert Bakker deze bijdragen zou willen gaan bundelen.

Ik hoop dat deze informatie over mijn ervaringen nuttige bijdragen zal leveren en je zal helpen een succesvolle Camino naar Santiago voor te bereiden en dat je zal zeggen: "¡Vamos a Santiago!"

Marcel van Huystee

Nijmegen, januari 2005

"la partida" (het vertrek)

I. IMPRESSIES CAMINO PORTUGUÉS

In mei 2004 heb ik vanuit Portugal naar Galicia een voettocht met rugzak, slaapzak en pelgrimsstok gemaakt met bestemming Santiago de Compostela. Dit jaar namelijk werd weer El Año Santo (Heilig Jaar) gevierd en kon ik eigenlijk niet thuisblijven, omdat ik weer werd aangetrokken door een stille kracht. Vele pelgrims worden dit jaar verwacht langs el Camino Francés (de pelgrimsroute vanuit Frankrijk) en daarom heb ik een alternatieve route gekozen en hiervoor ben ik met de Euroline naar Porto gereisd en heb ik daar mijn wandelschoenen aangetrokken.

Braga (Portugal)

Vanuit Porto zijn er verschillende Rotas do Alto Minho en ik heb toen gekozen voor Caminho do Lima, die gedeeltelijk samenloopt met Caminho do Norte. In de steden Porto en Ponte de Lima zijn namelijk slaapgelegenheden in Pousadas de Juventude (jeugdherbergen), maar daartussen moet je zoeken naar mogelijkheden voor overnachting, maaltijden en fourageren en vaak van het pad afwijken om iets te vinden. Sommige Portugezen kiezen er voor om in begeleide groepen te lopen en in gereserveerde lokaliteiten te overnachten. Ik heb ook weinig alleenlopende pelgrims met volle rugzak gezien; ook weinig fietsers, maar wel een groep te paard langs deze caminos. Ik heb vernomen dat er twee of drie albergues de peregrinos (pelgrimsherbergen) langs dit pad in aanbouw zijn. Eenmaal in Spanje zijn er wel voldoende albergues langs el Camino Portugués, zoals in de steden Tui, Porriño, Pontevedra, Caldas de Reis, Padron en Teo. De routes langs de camino's zijn aangegeven met gele pijlen naar en met blauwe pijlen vanaf Santiago.

Braga (Bom Jesus do Monte)

Het landschap in de Minhostreek in Noord Portugal komt veel overeen met Galicia in Spanje, ook wat de bevolking betreft en ze verstaan elkaars dialecten. Het landschap is licht heuvelachtig, holle en natte paden, wouden met eucalyptusbomen, weiden met veel wilde bloemen, vogels en veel kleine dieren. Een pover boerenland met een beetje landbouw, wat vee op de weiden en oude woonsteden en wijngaarden met vinho verde (zoetzure lichtgroene typisch Portugese wijn). Men is bezig met een nieuwe infrastructuur en er wordt redelijk veel gebouwd en industrie gevestigd ondermeer tussen Tui en Porriño. Het pad is daar verlegd en loopt nu door een saai industriegebied met veel vrachtverkeer.

Padrón (conlabarca de piedra)

De Portugese Caminho do Lima en de Spaanse Camino Portugués blijken een stuk rustiger dan de drukke Camino Francés. Je kan daar nog genieten van een eenzame wandeling over verlaten paden en oude bruggen, waarover gedurende honderden jaren onze voorvaderen hebben gelopen; Je kan nog met volle teugen genieten van de natuur met planten en dieren. Ook kan je cultuurschatten, historische monumenten, wasplaatsen en Romeinse boogbruggen bekijken.

Bovendien zijn er langs het pelgrimspad vele kapelletjes om te bidden of een kaarsje op te steken. Eveneens kan je gothische kerken met barok interieur bezoeken, met aangeklede beelden onder meer van de madonna als pelegrina met kind, hoed met jacobsschelp en pelgrimsstaf in Pontevedra.

Na vele interessante ontmoetingen met sympathieke mensen en na een vermoeiende, maar mooie tocht kwam ik tenslotte aan in la ciudad historica (de historische stad) Santiago. Ik kon de kathedraal binnengaan via la Puerta Santa (de Heilige Poort die in dit Heilige Jaar 2004 weer open stond) om het beeld van Jacobus te omhelzen en de relieken te vereren. Na de pelgrismis door de bisschop gecelebreerd en de ceremonie met el botafumeiro (een manshoog wierookvat dat door het dwarsschip van de kathedraal tot hoog aan het dak wordt gezwaaid) mocht ik tenslotte el Portico de la Gloria (de westelijke hoofdingang) binnengaan en mijn hand leggen in de afdruk op de Arbol de Jese (trumeau met stam van Jesse met daarboven een beeld van Jacobus). Toen ik la Compostela (mijn pelgrimsdiploma) in ontvangst mocht nemen vergat ik de vermoeienissen van de voettocht, de hitte van de dag en het gewicht van mijn rugzak. Tenslotte genoot ik van het laatste pelgrimsmaal met enkele andere pelgrims in de keuken van het Hostal de los Reyes Católicos (door de katholieke koningen Ferdinand van Castilië en Isabella van Aragon in de 15e eeuw gebouwd als pelgrimshospitaal; nu een zeer imposant 5-sterren-hotel ofwel parador).

Die avond sliep ik heel diep en van de kermis in het Alamedapark, het popconcert op de Praza da Quintana (plein met de paardenfontein naast de kathedraal, voor actueel beeld zie www.xacobeo.es/comezo.asp en het grote vuurwerk heb ik niet veel gemerkt. Om weer naar Nijmegen terug te reizen heb ik de Euroline genomen, om snel mijn echtgenote in de armen te kunnen sluiten en haar over m'n ervaringen te vertellen. Ik ben ook dit keer zeer dankbaar dat ik mij nog in een goede gezondheid kan verheugen en dat ik zonder problemen deze tocht heb kunnen voltooien.

II. VOORBEREIDINGEN: HEEN- EN TERUGREIS

1. Er zijn goede directe verbindingen vanuit Nederland naar Portugal zowel als naar Spanje met Eurolines. Enkele dagen in de week rijden er bussen vanuit onder meer Enschede, Nijmegen en Eindhoven en vanuit Amsterdam, Rotterdam en Breda naar Porto en terug van Santiago naar Nederland. www.eurolines.nl

2. Organización Internacional de Viages Viloria s.a. (postadres: Senra 28, 15702 Santiago de Compostela, Spanje) kan ook bemiddelen voor de terugreis met korting voor pelgrims, onder meer per vliegtuig naar Amsterdam. Bel vanuit Nederland 09 81 58 79 11 of fax 09 81 57 27 36.

3. Globale beschrijvingen van verschillende rotas (routes) vanuit Portugal naar Santiago kreeg ik van Região de Turismo do alto Minho. Ter informatie: de Rota do Norte is ± 270 km en de Rota do Lima is ± 240 km lang www.rtam.pt

4. Andere rotas vanaf Lisboa naar Santiago (welke ik niet gelopen heb) zijn onder meer de kustroute, Caminho do Nortoste en alternatieve rotas via Braga en Celanova of via Braga en Melgaco.

5. Beschrijvingen van El Camino Portugués heb ik ontvangen van Xunta de Galicia www.xacobeo.es

6. Van het toeristenbureau ICEO-Portugal heb ik een adreslijst met hostels in Porto en een plattegrond van Porto gekregen www.icep.pt

7. Jeugdherbergen in Portugal www.pousadasjuventude.pt

8. In Spanje zijn langs El Camino Portugués goede slaapplaatsen speciaal voor pelgrims te vinden in Albergues de Peregrinos, zoals in Tui, Porriño, Redondela, Pontevedra, Caldas de Rei, Padron, Teo en Santiago.

9. Van het Turismo de Santiago de Compostela heb ik een lijst met adressen voor overnachtingen in Santiago gekregen www.santiagoturismo.com

10. Zie ook hoofdstuk I en XIII

III. OVERNACHTINGSMOGELIJKHEDEN

11. In de Spaanse stad Tui is de Albergue de Peregrinos gevestigd in een gerenoveerd historisch gebouw aan een trappenstraat achter de kathedraal. Deze refugio heeft 40 stapelbedden in twee slaapzalen, douches, was- en droogplek voor kleding alsmede een eetgelegenheid en een bibliotheek.

12. In de Spaanse stad Porriño blijkt ook een refugio of hostel te zijn, maar omdat ik daar rond het middaguur aankwam, ben ik na een rustpauze in deze stad doorgelopen naar Redondela.

13. In het centrum van de stad Redondela is de Albergue de Peregrinos in een gerenoveerd renaissance gebouw gevestigd. Deze heeft 60 stapelbedden in twee slaapzalen, douches, was- en droogplek voor kleding alsmede een bescheiden eetgelegenheid met koelkast en koffiezetapparaat en een bibliotheek.

14. De Albergue de Peregrinos in Pontevedra ligt in de nabijheid van het RENFE treinstation. Deze heeft 60 stapelbedden, douches, was- en droogplek voor kleding alsmede een grote keuken met koelkast en keukengerei en een bibliotheek.

15. In Caldas de Reís is een Albergue Parroquial gevestigd naast de parochiekerk nabij een thermaalbron en een park. Er zijn 36 stapelbedden in een aantal kamers op de bovenverdiepingen voor pelgrims beschikbaar, douches en een keuken zonder keukengerei. Deze albergue werd 's middags op 17.30 uur geopend en moest om 8 uur 's morgens zijn verlaten.

16. De albergue in Padrón is gevestigd op een heuvel nabij de rivier achter de kerk. Deze heeft 40 stapelbedden, douches en een keuken zonder werkende kookgelegenheid toen ik daar in mei 2004 was.

17. De Albergue de Peregrinos in Concello Teo (voorheen Rúa de Francos) is gevestigd in een nieuw gebouw langs de oude nationale route 550 op 12 km voor Santiago. Er is plaats voor 28 pelgrims en er zijn douches en een eenvoudige kookgelegenheid.

Salida del Sol (zonsopgang)

18. Er blijkt ook nog een refugio te zijn voor de plaats Caldas de Reís, maar deze was in mei 2004 nog gesloten.

19. In alle auberges waren beheerders of beheersters aanwezig, maar men moet wel rekening houden met verschillende openings- en sluitingstijden. In Galicia rijden soms tussen de verschillende auberges witte auto's van de gemeentelijke Protection Civil (Emerxencias 112) voor bescherming en noodhulp.

20. Nog enige algemene opmerkingen:

- In alle Albergues de Peregrinos langs El Camino Portugués die ik in mei 2004 in Spanje bezocht, waren stapelbedden met matrassen en soms ook dekens en kussens beschikbaar, maar geen lakens en slopen.
- Veelal waren er (bescheiden) kookgelegenheden, meestal zonder pannen of ander keukengerei aanwezig, vaak wel een koelkast en koffiezetapparaat. Altijd warme douches en een gelegenheid voor wassen en drogen van kleding.
- De slaapgelegenheden in Portugal langs de rotas (wandelpaden) zijn nog beperkt en je bent daar dan aangewezen op een hostel (Engels: hostel) of jeugdherberg en om deze te bereiken moet je dan het pelgrimspad tijdelijk verlaten.
- De alternatieve pelgrimspaden vanuit Portugal naar Galicia zijn rustig en minder druk belopen dan bijvoorbeeld El Camino Francés. Er zijn dan ook minder eetgelegenheden langs die paden en als zo'n pad een lokale autoweg kruist of hieraan parallel loopt, dan heeft men kans een bar of café te treffen om daar een café solo (zwart), con leche (met veel melk) of cortado (sterk) te drinken en een tostada (toast), bocadillo (soort sandwich) of magdalena (klein rond cakeje) te nuttigen.

IV CAMINO'S, VIAS & ROTAS NAAR SANTIAGO

21. Camino Francés (Franse of hoofdpelgrimsweg door Noord-Spanje, in de Santiago-literatuur ook *vía láctea* of melkweg genoemd) ± 850 km.

- a.** Het eerste deel van deze camino (het Spaanse camino lijkt op het Franse chemin) loopt van Saint-Jean-Pied-de-Port (verzamelplaats bij de drukste en steilste bergpas aan de Franse voet der Pyreneeën) door het Spaanse Navarra via Roncesvalles naar Pamplona en Puente la Reina.
- b.** Een andere route, el Camino Aragonés, loopt van de minder drukke en steile pas van Somport via Jaca en San Juan de la Peña naar Puente la Reina, waar a. en b. samenvallen en als hoofdroute westwaarts gaat.
- c.** Vanaf Puente la Reina loopt de Camino Francés via Burgos, León, Astorga, O Cebreiro, Sarriá, Melide, Arzúa naar Santiago de Compostela in Galicië in de noordwesthoek van Spanje.
- d.** Beide caminos door Navarra en Aragon worden uitvoerig beschreven in de ANWB-wandelgids "Spaanse St.Jacobsroute" van Dietrich Höllhuber.

O Cebreiro (la madrugada nebulosa – mistige ochtendstond)

22. Camino del norte (kustroute)

Deze loopt van Irún (kustgrensplaats) via Donostia/San Sebastián en Bilbao en splitst zich bij Villaviciosa aan de Costa Verde (nog voor Gijón). De kustroute loopt pal west via Gijón, Avilés, Vegadeo naar Arzúa aan de hoofdroute. De andere tak (ook wel el camino primitivo genoemd) gaat zuidwestelijk via Oviedo en Lugo naar Melida en Arzúa.

23. Desviaciones del camino (Afwijkingen van de hoofdroute)

Er loopt nog een camino van Oviedo naar León. Ook is er een verbinding naar de camino Francés van Irún naar het zuidwesten via Vitoria-Gasteiz en Miranda de Ebro naar Santa Domingo de la Calzada of direct naar Burgos, beide komen op de hoofdroute uit.

24. Camino Inglés (Engelse route)

Deze heeft in het uiterste noordwesten twee havensteden (de Engelsen kwamen over zee) als startpunt: O Ferrol en A Coruña; beide recht ten noorden van Santiago.

25. Camino de Fisterra-Muxía, prolongación del camino (verlenging)

Deze camino wordt vaak vanuit Santiago gelopen naar Negreira en Hospital (waar de verlenging zich splitst) en verder naar Fisterra (Cabo de Finisterre ofwel Kaap Finisterre ofwel het einde van de middeleeuwse denkwereld) en/of Muxía en terug.

26. Ruta marítima del mar (zeeroute)

Deze loopt vanaf verschillende zeehavens aan de Ría de Arousa (een van de brede zeearmen zuidwest van Santiago) en de Río Ulla (die erin uitmondt) naar Padrón (dat toen aan zee lag en waar Sant Iago's bootje aan land gestoten zou zijn) en verder naar Santiago.

27. Camina del sudeste (zilverroute), Vía de la plata ± 950 km

Deze begint in Sevilla (Andalusië), loopt door Extremadura (grensprovincie met Portugal) en gaat dan via Salamanca en Zamora langs enige alternatieve paden naar het Spaanse Ourense (met een eigen Pórtico de la Gloria) en Santiago. Vanuit Zamora kan men ook een camino kiezen naar León of Astorga op de hoofdroute of via Bragança (Portugal) naar Ourense.

28. Camino Portugués

Vanaf Lissabon lopen twee rotas naar Coimbra; de een via Sintras, Alcobaça, Batalha, (nabij Fatima) naar Leira, de ander via Santarém en Tomar naar Coibra. Vandaar lopen tenminst twee rotas, de een via Porto, langs de kust naar Vila do Conde, naar Viana do Castelo naar Valença; de ander vanaf Ponto langs Barcelos naar Ponto de Lima. Daarna naar Valença en Tui, (aan de Spaanse kant van de grensrivier de Rio Miño) en vervolgens via Pontevedra naar Santiago.

29. Op verzoek nog een kleine beschrijving van het gebied in Noord-Portugal, de Região Alto Minho. De rota do norte en rota do Lima lopen door een tamelijk vlak gebied met weinig hoge heuvels. In het oosten van Portugal ligt een scheidingsgebergte met Spanje, waaruit talrijke kleine beken en rivieren naar de kust stromen. De rotas hebben dan ook vele (natte) en holle wegen met rustieke romeinse bruggen. Er is langs deze rotas wel voldoende drink- en waswater beschikbaar, maar er zijn weinig andere faciliteiten langs deze verlaten paden te vinden.

30. Wat de communicatie met de bevolking betreft: in het Baskenland in Noord-Spanje schrijft en spreekt men Baskisch, dat een geheel andere taal is dan het Castiliaans. In Noord-Portugal en Galicië met zijn vroegere Keltische bevolking spreekt men ook een eigen taal en schrijft men in een andere spelling met gebruik van andere accenttekens. Deze serie berichten op dit wandelforum volgt zoveel mogelijk de spelling van de Everestgids, de exclusief voor ANWB-leden gratis Routekaart Spanje en Portugal en de ANWB-wandelgids Spaanse St.Jacobsroute. ISBN 90-18-01283-1 ook verkrijgbaar via internet: www.anwb.nl > webwinkel > reisgidsen & boeken > wandelen > wandelgidsen > ANWB Wandelgids Spaanse St. Jacobsroute

V. ROUTES NAAR HET IBERISCH SCHIEREILAND

31. Als je voor een voetreis naar Santiago de Compostela vanuit Nederland wil vertrekken, dan moet je toch denken aan een tijdsbestek van minstens drie maanden; afhankelijk van de gekozen route, het tempo en de bepakking. Per fiets kan je vanuit Nederland in ongeveer een maand Santiago bereiken. Zie www.piola.nl/shop/voorb.html

32. Het zal niemand verbazen dat vanuit de wandelstad Nijmegen jaarlijks verscheidene pelgrims vertrekken met als reisdoel Santiago. Vaak wordt als vertrekpunt gekozen voor de Sint-Jacobskapel in de Oude Stad, om van daar uit van vrienden en familie afscheid te nemen en de eerste stempel op het pelgrimspaspoort of -geloofsbrief (Credencial del Peregrino) te ontvangen. Op dit document (van stevig papier met 6 vouwen dat in de borstzak past) staan op de achterzijde hokjes voor stempels of zegels (Firmas o Sellos), startdatum (Fecha), de aantekening dat de pelgrimage is voltooid en Santiago is bereikt (Cumplió la Peregrinación) met op de beeldzijde kaartjes van diverse routes (Camino's de Europa, Camino Francés, Camino del Norte en Camino Portugués). Zie www.jacobskapel-nijmegen.nl

33. Na Nijmegen kies je soms een eigen route door Nederland en België; tegenwoordig wordt echter ook veel gebruik gemaakt van de voormalige Internationale Wandelweg van de ANWB, nu Pelgrimspad LAW 7-II. Je wandelt vanaf 's Hertogenbosch via Vessem (pleisterplaats de Jacobshove) en Thorn naar Visé, net over de grens bij Maastricht. Verkrijgbaar bij de ANWB, uitgever de Stichting Wandelplatform-LAW en in de boekhandel. ISBN 907106843-4. Zie www.wandelnet.nl

34. Frankrijk heeft diverse routes naar de Pyreneeën zoals van:
a. Parijs via Reims of Chartres, Tours, Poitiers, Ostabat naar Roncesvalles
b. Vézelay, Nevers, Limoges, Périgueux naar Ostabat (en Roncevalles)
c. Genève, le Puy-en-Velay naar Limoges (en verder zie boven).
Zie www.tweevoeter.nl/artikel/mars
Zie www.piedaterre.nl/st-jacques1.htm

35. Vanuit Italië komen pelgrims veelal via Arles, Toulouse en via de Somportpas over de Pyreneeën naar Jaca en verder over de camino Aragónés naar Puente la Reina.

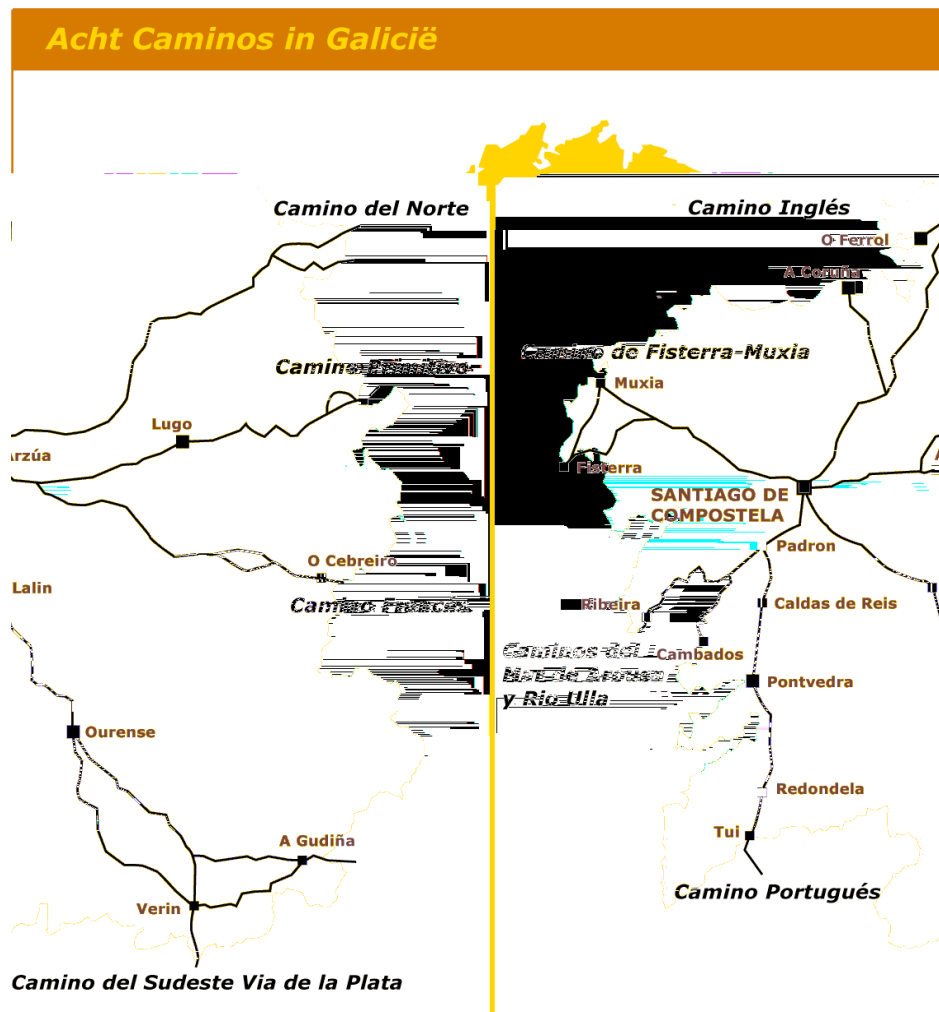
36. Je kunt er voor kiezen om onderweg naar Compostela te gaan kamperen met tent en kookgerei. Dat is goed te doen als je met een groep de tocht onderneemt. Alleen reizend is het gewicht van deze uitrusting echter vaak een hele belasting.

37. Je kunt ook gebruik maken van gîtes d'étape, refugios, albergues of eenvoudige hostals met slaapzaal met stapelbedden, douches en vaak met was- en kookgelegenheid.

38. In Spanje bestaat een netwerk van Albergues de Peregrinos langs de caminos (herbergen langs de pelgrimswegen).

39. Langs die pelgrimswegen worden in vele restaurants tegen een redelijke prijs pelgrimsmenu's geserveerd.

40. Het is goed om er rekening mee te houden dat in Spanje en Portugal een lange siësta (middagrust) wordt gehouden. Veel winkels en restaurants sluiten dan tussen ongeveer 13 en 17 of 18 uur, maar zijn daarna nog tot laat in de avond open.

VI. ROUTE-AANDUIDINGEN LANGS DE CAMINO'S

41. Welke startplaats kies je voor het begin van een pelgrimsroute naar Santiago?

Indien je niet te voet vanuit Nederland vertrekt, dan is het goed om een geschikte plaats te kiezen waar meer pelgrims langskomen of starten en die bereikbaar is met openbaar vervoer. Bijvoorbeeld bij een Sint-Jakobskapel, kerk of kathedraal waar je het pelgrims-paspoort (credencial del peregrino) kunt verkrijgen en/of afstempelen. Zulke plaatsen van aanschaf zijn bij mijn weten:

- Sint-Jakobskapel te Nijmegen (zie punt 32) www.jacobskapel-nijmegen.nl, e-mail: jacobskapel.nijmegen@freeler.nl
- vermoedelijk op de hoofdroutes in Frankrijk bij kerken en kathedralen zoals Chartres, Tour, Vézelay, Nevers, le Puy en Velay en Conques (zie punt 34 en 35 voor routes).
- Saint-Jean-Pied-de-Port aan de Franse voet van de Pyreneeën of aan de Spaanse kant meteen in Roncesvalles
- In de meeste kerken en kathedralen langs de camino in Spanje bij de koster of pastorie.

42. Hoewel in Spanje langs de camino's veelal het schelpsymbool als wegwijzer naar Santiago wordt gebezigd, zijn op vele pleken ook oranje of gele richtingspijlen op stenen, muren en straten geveerd. Blauwe pijlen geven hier en daar de terugweg vanuit Santiago aan. Ook in de steden waar de camino doorheen loopt, zijn die symbolen gebruikelijk, echter soms is de markering niet erg opvallend voor een vreemdeling. Als je twijfelt of je nog op de camino loopt, vraag dan: "¿Dónde está el camino? ¡Por favor!" (Waar is de camino, alstublieft?)

43. Elk alternatief pelgrimspad heeft in Santiago aan het eind van ieders camino ook een eigen slotroute vanaf de stadsrand naar Jakobus' graf in zijn kathedraal in het centrum. Vanuit de diverse windrichtingen zijn er een vijftal toegangswegen.

Vijf toegangswegen naar Santiago de Compostela

Camino Inglés

Camino Fisterra-Muxia

Camino del Mar de Arousa y Ria Ulla

Camino Portugués

Camino Francés

Camino Primitivo

Camino del Norte

SANTIAGO

Vía de la Plata

Other labels on the map include: Rúa da Poza de Bar, CAMPO DAS HORTAS, Rúa das Hortas, PRAZA DO OBRADOIRO, PRAZA DA INMACULADA, PRAZA DA QUINTANA, PRAZA DAS PRATERIAS, PRAÇA DE FONSECA, Rúa do Franco, PORTA FAXEIRA, Carreira do Conde, Fonte de Santo Antonio, Rúa do Pato de Madres, Rúa de Xelmires, Rúa do Castro, PRAZA DA UNIVERSIDADE, PRAZA DE SAN MARTIÑO, Pórtica da poza, Rúa dos Loureiros, Rúa de Santa Clara, Rúa da Acibecheria, Rúa das Casas Reais, PORTA DO CAMINO, Rúa de San Pedro.

45. Camino de Fisterra-Muxía: uit het westen kom je binnen langs de Rúa da Poza de Bar, je passeert het Campodas Hortas (groententuin) en je loopt door de Rúa das Hortas naar het Praza do Obradoiro naar de kathedraal.

47. Camino Francés: op de hoofdroute uit het oosten kom je binnen langs de Rúa de San Pedro, je passeert de Porta do Camino en komt via Rúa das Lasa Reais en Glaza de Cervantes tenslotte door de Rúa da Acibecheira (gitsnijders) bij de kathedraal.

49. Buiten de door mij genoemde camino's op het Iberisch Schiereiland zijn er nog andere alternatieve routes in Spanje naar Santiago, zoals vanuit Barcelona, Segovia en Toledo. Deze komen tenslotte bijna allemaal weer uit op de genoemde hoofdroutes.

Alternatieve Pelgrimspaden naar Santiago de Compostela door Marcel van Huystee, 2004-2005

VII. AANKOMST EN VERBLIJF IN SANTIAGO EN TERUGKEER

51. Hoe kan je een diploma of compostela aanvragen?

Als je na het voltooien van je pelgrimstocht langs de camino je getuigschrift (diploma of la compostela) wil ontvangen, dan kan je in het pelgrimskantoor naast de kathedraal in de Rua del Vilar 1 de laatste stempel in je pelgrimspaspoort krijgen. Je wordt gevraagd naar je (religieuze!) motieven, leeftijd, land van herkomst, startpunt op de camino en men bekijkt of de tussenliggende stempels qua datum en plaats kloppen. Op de compostela wordt dan in het latijn je naam en datum van aankomst ingevuld en je krijgt een uitnodiging voor de pelgrimsmis in de kathedraal, waar tijdens de dienst je vaderland wordt genoemd. Op de benedenverdieping van het kantoor is een klein en bescheiden reis- en toeristenbureau voor toeristische informatie over logies en terugreis en dergelijke.

52. In de buurt zijn diverse winkels waar je een kartonnen koker kunt kopen ter bescherming van je compostela in je rugzak. Ook kun je het document laten plastificeren of kopiëren. Een kopie is namelijk nuttig om aan te tonen dat je als pelgrim in Santiago bent aangekomen en recht op korting hebt in sommige musea of voor een eenvoudige gratis maaltijd in hotel de los Reyes Católicos. Omdat slechts 10 pelgrims worden uitverkoren is de kans klein dat je er bijhoort.

53. Santiago heeft diverse vvv's voor informatie over horeca, musea, kerken, excursies en manifestaties, zoals in de Rúa del Vilar 63, 15705 Santiago de Compostela, Spanje (zie ook punt 9) en het Pavillón de Galicia, San Lázaro s/n, 15703 Santiago de Compostela, Spanje.

54. Hoofdpostkantoor voor poste restante in de Rúa do Franco: neem je paspoort mee naar het (aparte) loket voor lista de correos. Bellen in telefooncellen kan meestal met munten en kaarten.

55. Internetfaciliteiten met buiten een internetbord: Rúa de Xelmirez en Praza do Toeral. (± 1 - 1,5 Euro per uur)

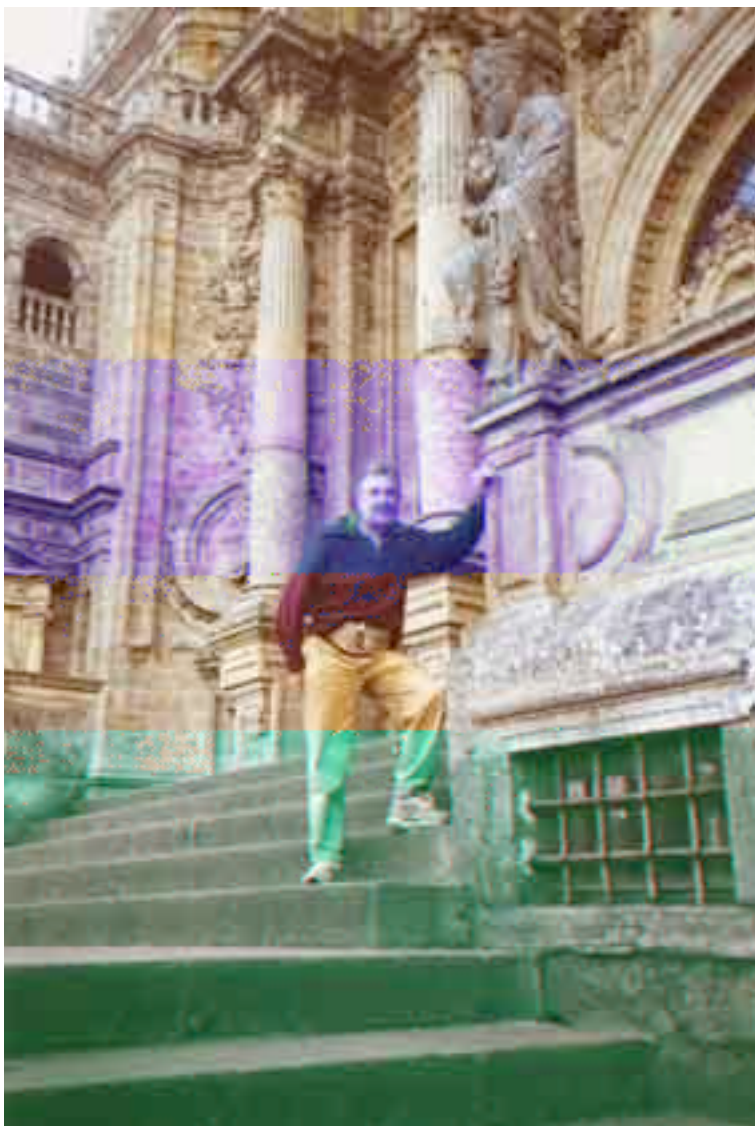
57. En toen? Nog verder of terug? Niet alle pelgrims lopen door naar Kaap Finisterre (aan het einde van de middeleeuwse denkwereld) bij Fisterra en Muxía. Zie punt 25. Sommigen gaan na een dag of wat naar huis via een andere route dan de heenweg, maar de meesten nemen het openbaar vervoer terug.

NB: Tot dusver zijn we uitgegaan van de tocht naar Santiago en hebben het alternatief om terug te lopen buiten beschouwing gelaten. Herman Vuysje beschrijft dat in zijn boek *Pelgrim zonder God*; zie bijvoorbeeld bij www.internetboekhandel.nl.

58. Busstation Euroline. Het internationale estación de autobuses is langs de Rúa de Rodríguez de Viguri op Plaza Camilo Diaz Bolino in Oost-Santiago. Mijn terugreis naar Nijmegen duurde iets meer dan 30 uur. Die reis is niet duur en niet gecompliceerd en de bus heeft slaapstoelen en een toilet. Zie punt 1 voor de trajectgids en zie www.eurolines.nl.

59. Treinstation. Het estación de tren RENFE is aan de Avenida de Lugo in Zuidwest-Santiago.

60. Vliegveld. De aeropuerto internacional de Lavacolla ligt nabij de autopista A9 en de N547 richting Lugo in Zuidoost-Santiago. Een nieuwe toegangsweg is in aanleg.

Acabo de Ilegar a Santiago (tenslotte kwam ik aan in Santiago)

VIII. KLIMAAT, HET WEER EN REISKOSTEN

61. Het weer in Noord-Spanje is vaak wisselvallig en het kan er flink regenen en waaien; soms is er mist en ook in het voorjaar heb je er nog onverwachte sneeuwbuien. Noord-Spanje heeft géén mediterraan klimaat, maar het weer staat onder invloed van de Atlantische Oceaan.

62. Raadpleeg voor weerberichten bijvoorbeeld het Europese weerbericht van radio NOS-Nederland of TVE internacional (television española; zie ook www.weatheronline.co.uk/Spain.htm). Om te zien of de zon nu schijnt in Santiago kun je ook zelf kijken op www.xacobeo.es/comezo.asp?idioma=ingles en voor het weer in Saint-Jean-Pied-de-Port kun je terecht op de knop Détails Météo van www.espritduchemin.org van onze collega-schrijvers de heer Arno Cuppen en mevrouw Huberta Wiertsema in hun refugio aldaar, die onder de naam acuppen ook in het ANWB-wandelforum de pelgrim met hun informatie en service van dienst zijn.

63. Toen ik in mei 2004 in Porto om 20 uur lokale tijd arriveerde, was het in Nijmegen al 21 uur. Hou in Portugal dus rekening met een tijdsverschil van 1 uur en denk ook aan zomer-en wintertijd. Kijk dus voor vertrek even op pagina 777 van teletekst voor het formele tijdsverschil.

64. Als je lange wandeldagen wilt maken, hou dan ook rekening met het daglicht. In Nederland heb je in de zomer langer licht omdat wij dichter bij de noordpool wonen. Daarom zijn dag en nacht op de evenaar ongeveer even lang en hebben wij zulke mooie vroege ochtenden en lange zomeravonden. Ook is er verschil in de tijden van zonsopgang en -ondergang, afhankelijk van de afstand naar de evenaar vanaf de plek waar je bevindt.

65. Als je 's morgens in het donker wil ontbijten of starten, dan is het aan te bevelen om een zaklamp mee te nemen om niet te struikelen of te verdwalen en de schelpsymbolen of pijlen te missen. Tevens moet je er rekening mee houden dat je soms of laat in de morgen of helemaal geen ontbijt kan krijgen, afhankelijk van het traject.

66. In een refugio of albergue heb je geen wekker maar wel oordopjes nodig. Vermoeide slapers zagen 's nachts hele wouden om en vroege

vogels zorgen voor een (on)tijdig appèl met geknisper van plastic tasjes.

67. Over de reiskosten van het openbaar vervoer naar Porto (Portugal) en terug van Santiago naar Nederland kan ik uit eigen ervaring van mei 2004 de volgende bedragen noemen:

- per bus van Nijmegen naar Porto, afhankelijk van toeslagen: ± 125 - 135 euro
- per bus van Santiago naar Nijmegen, afhankelijk van toeslagen: ± 145 - 155 euro
- beide trajecten met één keer een aansluitende transfer. Zie punt 1.

68. Voor een eenvoudige slaapplek betaalde je op de camino's in Spanje en Portugal in mei 2004 zo'n 15-25 euro. Mijn hele pelgrimage kostte toen uit en thuis en alles inbegrepen ruwweg zo'n 1500 euro.

69. Langs de drukke camino Francés zijn voldoende slaapgelegenheden op wandelafstand van elkaar. Op minder drukke camino's in Frankrijk, Zuid-Spanje en Portugal moet je soms (ver) uitwijken om een slaapplek te vinden.

70. Hou er rekening mee dat refugio's of albergues vaak alleen een slaapzaal met stapelbedden hebben en bij drukte soms alleen nog maar een matras in de gang of op de veranda. Soms zijn er dekens en kussens, maar een slaapzak en zaklamp zijn toch wel nuttig om mee te nemen. Zie punt 20. Soms brengen pelgrims uit voorzorg zelf een slaapmatje mee.

"a prueba de la intemperie". (weersbestendig)

IX. SLAAPPLAATSEN, MAALTIJDEN EN BUDGET

71. In Galicië wordt voor een overnachting in plaats van een vaste prijs soms een vrijwillige bijdrage gevraagd voor onderdak en schoonmaken van de slaapzaal en wasgelegenheid. Een eventuele keuken dient schoon te worden achtergelaten. Zie het lokale reglement of vraag de beheerder. Die zorgt ook voor ontvangst van de pelgrims, de naleving van de regels en de ontvangst van (vrijwillige) bijdragen. Het is me onderweg niet ontgaan dat er ook nogal eens misbruik werd gemaakt van de gastvrijheid en dat 'toeristen' die met de bus of auto de camino 'doen' soms ook een goedkope slaapplek zochten! Ik heb ook 'pelgrims' ontmoet die te voet met rugzak laat arriveerden en daardoor géén slaapplek meer konden krijgen en op de stoep of elders de nacht moesten doorbrengen!

72. Gezien de toenemende drukte langs de camino tijdens het heilige jaar 2004 en ook daarna, zou ik maar niet teveel rekenen op een slaapplek in een klooster of pastorie. Mijn ervaring was dat als ik 's morgens vertrok, ik nog niet wist waar ik zou ontbijten en de komende nacht zou slapen.

73. Langs een drukke route, zoals de camino Francés, is het geen probleem om de inwendige mens te kunnen verzorgen. Er zijn voldoende bars en restaurants in de dorpjes, evenals winkels om inkopen te doen om zelf een maaltijd te bereiden. Zie punt 20. Voor een paar euro kan je in een bar koffie en een sandwich krijgen en in een restaurant is veelal een goede variëteit aan zowel vlees als vis te bestellen of een eenvoudige groentesalade. Zie punt 40. Ook zijn er vaak speciale pelgrims- of toeristenmenu's of salades als schotelgerechten voorhanden voor zo'n 15 – 20 euro, afhankelijk van toegiften, dessert, wijn, koffie, en dergelijke. Over het algemeen is de Spaanse keuken goed te noemen.

74. Fooien kun je geven door op de bar of op tafel een klein bedrag van het wisselgeld achter te laten. Men past zich aan de gewoonte van de streek aan.

75. Als je de voorkeur geeft aan een eigen menu of dieet, dan kan je natuurlijk ook in een eventueel aanwezige keuken van een refugio of albergue zelf je maal bereiden. De keukens zijn evenwel vaak primitief, het kook- en eetgerei beperkt aanwezig en als het te druk is dan moet

je lang wachten voor je kunt beginnen met koken. Op een rustig traject is het daarentegen ook wel heel gezellig in de keuken!

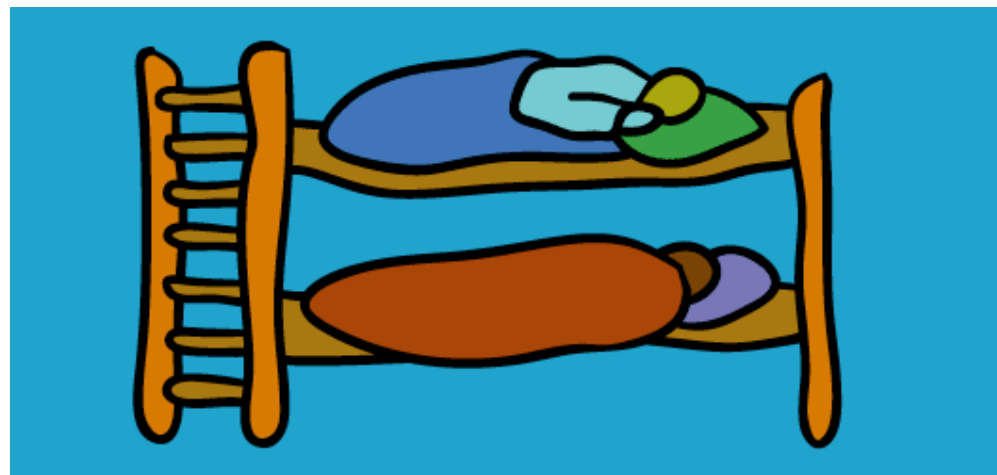
76. In een eenvoudige keuken is meestal ook een publieke koelkast aanwezig voor je meegebrachte spijzen en dranken voor de komende dag. Plak er wel een briefje met je naam op! Voor het bewaren van films en medicijnen kun je zo'n koelkast ook gebruiken, maar een thermostas voor warme dagen (en die zijn er tijdens de zomer in de meerderheid) is zeker aan te raden. Op mijn tocht heb ik geen pelgrims ontmoet die problemen met het bewaren van medicijnen hadden. 's Middags en 's avonds is er een beheerder aanwezig die mogelijk advies kan geven of verwijzen naar een apotheek (*una farmacia*). Ook is er in sommige refugio's/albergues een speciaal toilet voor gehandicapten, maar die heb ik niet in gebruik gezien door een invalide pelgrim.

77. Als je een rustige camino wil lopen, dan zal het wat lastiger zijn om een eet- en slaapgelegenheid te vinden. Het is dan nuttig om een kleine noodvoorraad mee te nemen van brood, biscuit, chocola- of mueslirepen, sardientjes in blik, leverpastei, gekookt ei, fruit en dergelijke. Ik nam meestal minstens een liter water voor onderweg mee.

78. Als indicatie voor een globaal totaal budget voor eten en slapen zou je op een camino van 900 km (zoals de hoofdroute in Spanje) in 30 dagen kunnen rekenen met een streefbedrag van 50 euro per dag; dus totaal zo'n 1.500 euro. Natuurlijk is zo'n budget zeer afhankelijk van de eigen instelling, motivatie, gewenst comfort en onvoorziene omstandigheden. Enige jaren geleden, toen er nog veel peseta's en weinig pelgrims waren, heb ik op een korter traject al met al zo'n 1000 euro uitgegeven.

79. Als ik voor langere tijd op stap ga, dan heb ik mijn verzekeringskaart voor de ziektekostenverzekering en een bewijs of polis van een doorlopende reisongevallenverzekering bij me. Bewaar onderweg de nota's! Geert Bakker heeft uit eigen ervaring nog wel wat tips in huis voor het geval de kleine polislettertjes belangrijk worden; mail naar: pelgrim.geert@casema.nl

80. Wat het lokale vervoer op het Iberisch schiereiland betreft, daarmee heb ik weinig ervaring, maar busverbindingen en dienstregelingen veranderen nogal eens. Ga dus vooral af op lokale informatie.

"dormir y roncar" (slapen en snurken).

X. OPENBAAR VERVOER (vervolg), NOODHULP EN BAGAGE

81. Er zijn twee lokale busverbindingen in Galicië die ik ken, maar waarvan ik geen gebruik heb gemaakt:
- Santiago (Praza Camillo Baliño) - Fisterra (Kaap Finisterre); ik vernam dat deze lijndienst om het uur rijdt, afhankelijk van het seizoen. Enkele reis (ida) euro 9,30 en retour (ida y vuela) euro 16,75 (in 2004)
- Santiago (Praza de Galicia) - Monte do Gozo, het grote overnachtingscentrum op zo'n uur lopen van de kathedraal; ik hoorde dat deze bus veelal op het hele uur rijdt.

82. Wel heb ik ervaring met de internationale busdienst Socitrana, die op het Iberisch schiereiland en in andere Europese landen waaronder Nederland rijdt. Deze maatschappij is geassocieerd met de Eurolines; zie punt 1 en www.eurolines.com en www.socitransa.com/html/ivrutas.htm

Galicia (una granja – boerderij)

83. Enkele termen voor lokale informatie:
aankomsttijden = llegadas, bestemming = destino, bushalte = parada, busstation = estación de autobuses, enkele reis = ida, linksaf = a la izquierda, lijndiensten en tarieven = rutas y tarifas, overstappen (trein) = cambiar (de tren), perron = andén, rechtsaf = a la derecha, rechtuit = recto, retour = ida y vuelta, vertrektijden = salidas. apotheek = una farmacia, ziekenhuis = un hospital, una clinica.

84. Voor noodhulp langs de weg blijken er hulpdiensten en -posten (casa de socorro) te zijn. Onderweg kwam ik hun auto tegen en ze vroegen me spontaan of alles goed was. Voor incidentele doktershulp zijn er centro de salud. Ik heb er geen ervaring mee gehad, maar in de Santiago-literatuur lees je veel verhalen over hulp aan pelgrims. Zie de voor ANWB-leden gratis Ledenwijzer Spanje en het ANWB Reisboek Europa. Ook verwijst ik naar punt 19 over 'protection civil'. Vragen die van pas kunnen komen zijn: ¿Hay por aqui cerca una parada? (Is hier in de buurt een bushalte?) en ¿Donde está una parada de taxi? (Waar kan ik een taxi vinden?).

85. Het gewicht van je rugzak is erg belangrijk; hou dit zo laag mogelijk. Wat ik buiten de minimale hoeveelheid kleding bij me had was: autofocus cameraatje, klein fotobusje met waspoeder en schuursponsje, plastic flesje water met beker, schilmesje, plastic lepel, kompasje voor als de zon niet schijnt, kleine verrekijker voor vogels, schrijfgerei, routebeschrijving, zaklampje, weinig toiletgerei, 2 handdoeken, regenjasje, hoedje of pet, trui en een stok (bordón in het Spaans) voor het afdalen en tegen honden. Daartoe nam ik een tak van de vlinderboom uit m'n tuin, maar je kan ook een hazelaartak gebruiken. Eveneens aan te raden zijn een paar naalden, lucifers en katoendraad om je blaren te draineren en wat pleisters voor ontsmetting en bescherming.

86. Nog enige aanvullende informatie voor het meenemen van extra spullen in de rugzak. Zie ook punt 50. Nuttig, maar beslist niet noodzakelijk zijn radio, gps, mobiele telefoon, wekker, verrekijker, camera, etcetera. Een talengidsje kan daarentegen wel eens heel nuttig zijn.

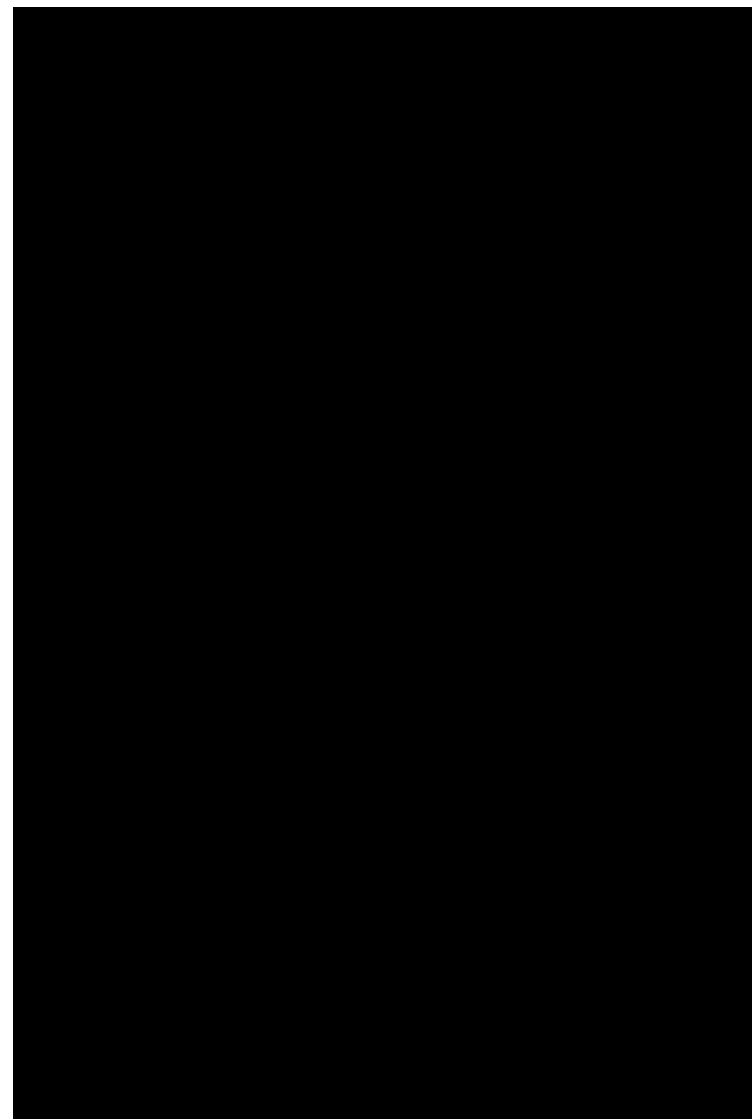
87. Als je toch een mobieltje meeneemt, sla dan nog in Nederland alle nummers op met het landnummer +31(0) van Nederland. Als je wilt bellen met jouw mobieltje op de camino, ook naar je maatje in de buurt

of naar een Spaans nummer, gaat dat via Nederland. De (0) betekent dat je de eerste 0 (enkele nul) van een kengetal of van een 06-nummer moet weglaten. In plaats van de + kun je ook een 00 (dubbele nul) kiezen. Controleer nog thuis of elk opgeslagen nummer het vereiste gelijke aantal cijfers heeft! Een goed middel om kosten te sparen is het uitzetten van voicemail. Laat je die toch aanstaan, vergeet dan niet dat je na het afluisteren van een bericht iets moet schrappen! Schrap in ieder geval de mededeling dat er een bericht was (want dat is na het afluisteren verouderd) en desgewenst ook het bericht zelf als je dat niet wil opslaan. Dat opslaan moet je wel zelf doen, anders blijft het maar beperkte tijd afluisterbaar. Laat het je dan eventueel nog eens uitleggen in een telefoonwinkel! Opladen kan niet overal! Zelf benutte ik publieke telefooncellen.

88. Telefoonkaarten zijn veelal verkrijgbaar in de 'tabacos' tijdschriftenkiosk.

89. Als je op de camino toch nieuws uit Nederland wil horen, dan kan je de wereldomroep voor Zuidwest-Europa beluisteren (als je radio dat bereik heeft!) op 22 en 31 (13.700 en 989 kHz), 25 en 49 (11.935, 5955 en 6015 kHz) meter golflengte. Op werkdagen 7-10 en 17-19 uur en 's weekends 10-17 uur. Denk aan mogelijk verschillende zomer- en wintertijden! <http://www.wereldomroep.nl>.

90. Als je in Spanje gaat internetten, dan heb je kans op een afwijkend toetsenbord. Soms moet je @ (apestaartje, slingerapje, et of arroba in het Spaans) simuleren door gelijktijdig Alt en 64 ofwel Alt en 2 in te toetsen.

Compostela

XI. VOORBEREIDINGEN, ERVARINGEN, ONTMOETINGEN EN HERINNERINGEN

91. Wat is de beste tijd van het jaar om de camino te lopen? Dat is afhankelijk van welk deel van de camino je kiest om te lopen en hoe lang je van huis wilt blijven. Je kan natuurlijk ook de camino in gedeelten lopen en op een later tijdstip je weg vervolgen en tenslotte in Santiago eindigen.

92. In de winter zijn de passen in de Pyreneeën slecht begaanbaar en ook is het dan gevaarlijk om deze te voet over te gaan. Zelfs sneeuwt het er nog wel eens in het voorjaar. Ook is mist een gevaarlijke en onberekenbare factor, zodat je bent aangewezen op lokale informatie. Zelfs dan kan je goed 'de mist ingaan', want ook lokale bronnen kunnen niet voorspellen, alleen maar aangeven hoe de situatie is op een bepaalde plek op dat moment. En dat kun je ook zelf zien op www.weatheronline.co.uk/Spain.htm en www.espritduchemin.org via de knop Détails Météo. Een pelgrimstocht is geen picknick naar de Veluwe! Zie ook de ANWB-gids van de camino op pagina 44 voor de oversteek vanaf Saint-Jean-Pied-De-Port; zie www.anwb.nl > *webwinkel* > *reisgidsen*.

93. In het voorjaar en in de lente, die in Spanje wat vroeger valt dan in Nederland, bloeien er veel bloemen, struiken en bomen in een prachtig kleurrijk landschap. Je ziet veel vogels in de lucht en zelfs ooievaars die nestelen op daken en kerktorens en kraaien in het veld die achter de ploeg verse wormen zoeken. Er is genoeg drinkwater (aqua potable) langs de camino uit fontein en op dorpspleintjes en uit openbare wasplekken te vinden.

94. In de zomer kan het behoorlijk heet zijn op de hoogvlakte (meseta) tussen Burgos en León. Dan kun je beter vroeg opstaan en tijdig vertrekken, zodat je in de middaghitte in de schaduw kunt uitrusten.

95. In het najaar zijn er in de oogsttijd veel vruchten, fruit, druiven en jonge wijn. Bij Logroño loopt de camino door de wijnstreek la Rioja.

96. Vóór ik m'n eerste camino wilde lopen, heb ik me meer dan een jaar op deze uitdaging voorbereid. Eerst heb ik m'n fysieke conditie getest om te kijken of ik wel in staat was om enige weken dagelijks ruim 30 km met rugzak te lopen over diverse paden en wegen in verschillende

terreinen en onder alle weersomstandigheden. Daarna heb ik veel artikelen, boeken en reisverslagen gelezen, maar vooral veel geluisterd naar verhalen en ervaringen van pelgrims die de camino al gelopen hadden. Ik wilde bekend raken met de routebeschrijvingen en weten wat me te wachten stond; overnachtingsplaatsen, bezienswaardigheden, geschiedenis, cultuur en de Spaanse taal. Ook heb ik vantevoren nagedacht over hoe ik vanuit Santiago weer thuis zou komen in Nijmegen.

el camino mojado (de overstroomde weg)

97. Dank zij een goede voorbereiding en training voor deze expeditie is de vermoeidheid me toch meegevallen. Nooit was ik helemaal uitgeput na een flinke dagtocht en na een (warme) douche en een goede nachtrust was ik de volgende dag weer fit voor 'n volgend traject, soms in de regen en soms in de hitte. Mijn gemiddelde dagafstand was zo'n 30 km, soms 40 maar soms ook 20 op rustdagen. De eerste keer heb ik geen blaren opgelopen, echter wel soms wat spierpijn na een lange afdaling en een paar kleine beenwonden na een valpartijd.

98. Een camino lopen met rug- en slaapzak heeft naast een religieuze en sportieve motivatie ook historische en culturele aspecten door het betreden van dezelfde paden, die gedurende duizenden jaren door miljoenen mensen zijn belopen en dit geeft ook een sociale verbondenheid. De camino's zijn zeer internationaal door de vele pelgrims, die vaak uit verre landen komen om dezelfde ervaring te delen en op weg zijn naar hetzelfde einddoel Santiago de Compostela.

Tijdens mijn tochten heb ik het genoeg gehad vele sympathieke mensen te ontmoeten, die uit verschillende landen en streken kwamen. Ook het aantal vrouwen, alleen, met vriendin of als echtpaar, is bijzonder groot. Naast de Spanjaarden die het soms een plicht vinden, tenminste eens in hun leven een pelgrimstocht te maken naar Santiago, waren er ook vele pelgrims uit Europa: Zwitserland, Duitsland, Oostenrijk, Scandinavië, Engeland, Frankrijk, Italië, België en Portugal. Van buiten Europa heb ik ook mensen ontmoet van het westelijk halfrond: New Foundland, Canada, USA, Brazilië, Argentinië, Mexico, Chili en Uruguay. Uit Nieuw-Zeeland, Australië en Zuid-Afrika heb ik ook mensen getroffen en natuurlijk ook een paar Nederlanders.

Deze ontmoetingen met andere pelgrims langs de camino en in de refugio's stimuleren je om vol te houden, ondanks vermoeidheid en blessures. Het samen in de keuken staan om macaroni te koken of een tortilla te bereiden of een salade te maken, ieder naar eigen recept; het delen tijdens een gezamenlijke maaltijd met anderen van het voedsel en de drank en het uitwisselen van de dagelijkse ervaringen. De saamhorigheid van het met elkaar op weg zijn, ieder met eigen motieven maar met hetzelfde einddoel, het bereiken van Santiago. De korte ontmoetingen met de bewoners van de streek waar je doorheen trekt zijn hartverwarmend. Het drinkwater, fruit of de wijn die je wordt aangeboden, het vragen om een gebedje of kaarsje wanneer je aankomt bij het graf van Jakobus, het toewensen van "buen viaje" of

"feliz viaje" (goede of gelukkige reis). Ik draag een dierbare herinnering aan al die kleine gesprekken en ontmoetingen. Het is bijzonder leerzaam en boeiend om van de verschillende caminogangers te vernemen met welke motieven zij op reis zijn gegaan en te luisteren naar hun verhalen en hun levenservaringen.

Na mijn terugkeer in Nijmegen heb ik vele prentbriefkaarten gezonden met het bericht dat ik weer goed was thuisgekomen en hieruit zijn verschillende interessante correspondenties ontstaan, die soms vele jaren duren. Ik heb een aantal lezingen gegeven. Het kostte nogal wat vrije tijd en ook de voorbereidingen voor bepaalde doelgroepen was tijdrovend. Ik zit nu niet te wachten op een uitnodiging, maar incidenteel wil ik wel informatie geven, zoals in dit forum, of voor een speciale gelegenheid een presentatie doen. Wellicht zal echter deze bundeling van deze bijdragen ook wel in die behoeften voorzien. Boeken zijn er al genoeg over dit onderwerp geschreven. Hoewel ik op dit ogenblik nog geen concrete plannen heb, zal ik als de stille kracht mij weer roept, opnieuw langs el camino naar Santiago gaan.

ique aproveche!" (eet smakelijk)

HERINNERINGEN

99. Heel vaak denk ik nog aan de indrukken en ervaringen, die ik kreeg op mijn voettocht langs el camino. Deze belevenissen hebben niet alleen indruk gemaakt omdat ze anders waren dan het gewone dagelijkse leven en de bezigheden thuis, maar ook door de ontmoetingen met mensen die je anders nooit zou spreken. Al die pelgrims gaan met hetzelfde doel naar Santiago de Compostela, maar soms met verschillende motieven. Het doorzettingsvermogen van al die mensen met een gemeenschappelijk doel voor ogen om Santiago te voet te bereiken, het delen van voedsel, drank en ervaringen schept een prachtige band. Er zijn soms moeilijke stukken in lange etappes en ook het wisselende weer maakt het de voetgangers met zware rugzak niet altijd even gemakkelijk. Vaak is er onzekerheid omdat je niet weet waar je onderweg een maaltijd kunt krijgen of klaarmaken, waar je water kunt vinden en waar je 's avonds kunt slapen. Je wordt teruggeworpen op een heel elementair bestaan zonder luxe en je draagt dagelijks je hele bezit mee op je rug naar de volgende refugio. Je leeft vaak de hele dag in de vrije natuur met mooie landschappen en fraaie paden of holle natte wegen met keien en grind. Je ontdekt mooie wilde bloemen en je ziet diverse vogels die bij ons nauwelijks meer voorkomen. Je komt langs eenzame boerderijen, oude karren en eeuwenoude voorraadschuren (hórreos) op poten; verwaarloosde dorpjes met huizen die op instorten staan. Met aandacht en tijd voor de natuur beleef je 'onthaasting'. Omdat je alles zo intens beleeft, onthoud je ook veel details. Soms voel je de eenzaamheid als je alleen op pad bent, maar soms voel je ook de vertrouwdheid van het gezelschap van andere, gelijkgestemde pelgrims. Het is het hechten aan andere waarden, aan hetgeen je dagelijks overkomt en dat je later met anderen kunt delen.

De herinneringen aan 'el Camino' komen vaak nog dagelijks terug; niet alleen als je met anderen hierover praat en verhalen uitwisselt en foto's bekijkt of een artikel over Santiago leest. Het zijn vaak kleine dingen die je weer doen denken aan de camino. Bijvoorbeeld de geur van sunlight zeep, die ik tijdens m'n tocht gebruikte, sommige kledingsstukken die ik toen droeg en de afgesleten stok die ik de hele tocht bij me had. Soms weet ik nog precies de lokatie van het bed in de refugio waar ik een bepaalde nacht sliep. De indeling van het gebouw, de keuken en de wasplaats voor sokken en kleren. En dan natuurlijk de mensen met hun verhalen die ik toen op een bepaalde plek ontmoette. Wat ik mij vooral goed herinner zijn diverse gebeurtenissen zoals de eerste dag op el camino, de tocht langs het ijzeren kruis (el Cruz de Hierro), de

bestijging in regen en wind van de heuvels van O'Cebreiro en het verblijf daar in de mist, de beekjes, de bospaden, de landschappen, het uitzicht op de besneeuwde bergen en de sterke geuren van het eucalyptuswoud, de aankomst in de kathedraal van Santiago, het ophalen van het diploma (el credencial), de pelgrimsmis en het afscheid, de terugkeer en de aankomst in Nijmegen.

Het is zeer indrukwekkend als je eraan denkt dat iedere dag er weer mensen op dit pelgrimspad lopen en dat ze allemaal hetzelfde doel hebben om Santiago te bereiken. Ik heb er goede herinneringen aan en denk dat het goed was daar te zijn. Ik ben erg blij dat ik de camino gegaan ben (¡Yo hice el Camino de Santiago!)

XII. NAWOORD

De heer Van Huystee, ik mag ondanks zijn 73 jaren jonge leeftijd Marcel zeggen, heeft veel meer gedaan dan waarop hij in zijn voorwoord zegt te hopen. Hij heeft -zeker ook bij mij- ons de 'goeie geest' (zoals ze dat in zijn regio zo mooi kunnen laten klinken) meegegeven. Zijn enthousiasme heeft me gaandeweg deze serie van 12 berichten in het ANWB-wandelforum steeds meer ontroerd! Met af en toe zelfs een klein brokje in de keel als ik de 'vonk' herkende die mij hier ook langs mijn spirituele en virtuele pelgrimspaden voortstuwt. En Marcel heeft nog iets gedaan waarmee hij zich blijvend een plekje in m'n steeds groeiende vriendenkring heeft verworven: deelgenoot zijn aan het proces van coïncidentie, synchroniciteit of zoals de Angelsaksen dat zo mooi kunnen zeggen: serendipity.

Want het is zeker geen toeval dat deze opmerkelijke serie gereed komt in een periode waarin me door de Europese Wandelvereniging (EWV, ERA, FRP) via onze nationale Stichting Wandelplatform-LAW de Europese Onderscheiding voor Wandelaars is toegekend. En dat dit samenvalt met een interne heroriëntering op een nieuwe toekomst bij ons aller Bond die ik al bijna 34 jaar mag dienen. Na ruim een kwart eeuw met pelgrimspaden (in het begin heetten ze nog niet zo al fungeerden ze natuurlijk al wel als zodanig) bezig te zijn geweest, zit er nu een nieuwe tijd met een nieuw élan en een nieuwe techniek voor communicatie (dat gaat dus over communiceren ofwel communie) aan te komen.

Het verbaast mij in ieder geval zeer (of juist niet – het is maar hoe je er naar kijkt) dat juist in deze woelige periode van versnellende veranderingen zo'n pelgrim m'n pad kruist, die zich nog van oude technieken als potlood, pen, schaar, lijmpot en een oude tikmachine waarvan de punt gaatjes in het papier slaat (heeft u er ook nog mee gewerkt?) bedient en die tegelijkertijd mijn meest productieve en enthousiaste vrijwilliger en formele hulpcontactman voor het geven van informatie over pelgrimspaden naar onder meer Santiago de Compostela ten behoeve van onze ANWB-leden en andere wandelaars en pelgrims is.

Marcel, zeer bedankt en welkom in onze kring van professionals! Op naar een mooie gebundelde uitgave! ¡Ultreya!

Geert Bakker ANWB-contactman voor de pelgrimspaden, fiere drager van de Europese Onderscheiding voor Wandelaars. E-mail: pelgrim.geert@casema.nl

MET DANK AAN GEERT BAKKER.

Geert Bakker was als ANWB-contactpersoon voor pelgrimspaden destijds de bedenker van de naam "Pelgrimspad" en nauw betrokken bij de realisatie en ontwikkeling van het traject tussen 's-Hertogenbosch en Visé. Geert heeft mij gestimuleerd om mijn voetreiservaringen op het wandelforum te zetten (www.anwb.nl>Forum>Wandelen). Vorig jaar ontving hij de "Europese Onderscheiding voor Wandelaars" van de "Europese Wandelvereniging" (EWV). Hiermede spreken het Wandelplatform en daarmee ook de ANWB hun grote waardering uit voor het vele werk dat Geert Bakker heeft verricht op het gebied van wandelen-over-grenzen; voor zijn bijdrage aan de ontwikkeling van de spirituele betekenis van het wandelen in zijn algemeenheid en voor de bevordering van het pelgrimeren te voet in het bijzonder. Geert schreef zijn zwanezang in het ANWB-wandelforum op 8 april jl. en is nu bereikbaar op (geert.bakker@casema.nl). Wij wensen deze nieuwe "Bondspelgrim in ruste" alle succes toe met zijn plannen voor nog een vijftal nieuwe Nederlandse pelgrimspaden, waaronder wellicht ons eigen "Rondje Nijmegen-Den Bosch".

XIII. LINKS NAAR WEBSITES

100. Een overzicht van links.

www.anwb.nl/
www.chivalricorders.org/orders/spanish/santiago.htm
www.corazones.org/santos/santiago_mayor.htm
www.dailybruin.ucla.edu/news/articles.asp?id=25023
www.espritduchemin.org/
www.eurolines.nl/
www.socitransa.com/
www.humnet.ucla.edu/santiago/iagohome.html
www.icep.pt/
www.jacobskapel-nijmegen.nl/
www.internetboekhandel.nl/
www.meteodirect.com/carte/md_cartes.php?type=fra
www.meteodirect.com/carte/md_cartes.php?type=mon_espagne
www.pelgrimshoeveekafarnaum.nl/
www.piedaterre.nl/st-jacques1.htm
www.pirola.nl/shop/voorb.html
www.pousadasjuventude.pt/
www.red2000.com/spain/santiago/history.html
www.rtam.pt/
www.santiagoturismo.com/
www.spaansverkeersbureau.nl/
www.tweevoeter.nl/artikel/mars/
www.tweevoeter.nl/artikel/bos/
www.wandelnet.nl/routes/laws
www.weatheronline.co.uk/Spain.htm
www.wereldomroep.nl/
www.xacobeo.es/comezo.asp
e-mail: infolahaya@tourspain.es
e-mail: pelgrim.geert@casema.nl

XIV CONTACT

Aanvullende vragen over de behandelde camino's zijn (liefst per post) altijd welkom! Svp een aan uzelf geadresseerde en voldoende gefrankeerde enveloppe bijsluiten.

Veel succes met de voorbereidingen voor een pelgrimage naar Santiago de Compostela!

Marcel van Huystee
Laan van Scheut 17
6525 EM Nijmegen
tel 024 35 00 247
loesmarcel@hotmail.com

De illustraties, fotos en teksten zijn auteursrechtelijk beschermd. Voor ruimer gebruik dient schriftelijk toestemming te worden verleend door M van Huystee.

Illustraties door Mark van Huystee, portfolio www.vanhuystee.nl

